

حج از دیدگاه امام

اجتماعی، سیاسی و عبادی خویش فراردهد.

رجم عقبات رجم ابرقدرتها است

«رجم عقبات رجم شیاطین انس و جن است».

این نیز بخشی دیگر از برداشت امام در همان پیام تاریخی سال ۵۸ است، گویا ایشان به این مسأله از این زاویه می‌نگرند که اگر رمی جمرات به مفهوم رجم شیاطین جن و انس نباشد، اصلاً کاری لغو و بیهوده به شمار خواهد آمد و واقعیت هم همین است.

برای مثال: اگر ما از عده‌ای غیر مسلمان که هیچ گونه احساس بدیسی هم با اسلام نداشته باشند ولی از فلسفه این کاری خبر باشند، دعوت نمائیم که در جریان مراسم رمی جمرات، از نزدیک نظاره گر و شاهد کار ما باشند، وقتی در آنجا حاضر شده و ببینند جمعیتی انبوه، از سرتاسر کشورهای اسلامی در آنجا جمع شده و پس از تحمل رنج و دشواریهای سفر و صرف مبالغی پول و ارز، در میان آن گرما و ازدحام شدید، با تعدادی سنگریزه به نقاطی مشخص و از پیش تعیین شده بپوش برده و آنها را هدف قرار می‌دهند، با خود خواهند گفت که: این مردم خرافی، بی منطق و دیوانه‌اند. ماهم وقتی به فلسفه این عمل آشنا نباشیم و بایینش و شناخت لازم آن را انجام ندهیم به تعبیر امام: «صورتی بی معنا خواهد بود» و بنا بر این اگر در «رمی جمرات» این هدف بزرگ تعقیب نشود طبیعی است که کاری غیر منطقی بوده و باید به کسانی که کار ما را به مسخره علمی گیرند، تا اندازه‌ای حق بدهیم.

فلسفه عبادات

زمی جمرات گرچه یکی از مناسک و مراسم عبادی حج بوده و جزء دستورات و برنامه‌های حج به شمار می‌رود و هر چه خداوند متعال دستور فرموده است باید انجام گیرد ولی ما هرگز بعنوان یک مسلمان نباید چنین اعتقادی داشته باشیم که خداوند متعال کارهانی بی منطق و بدون فلسفه و باطل و گراف را به ما دستور داده است زیرا کدامین عبادت است که از فلسفه و دلیلی منطقی تهی باشد. اگر ما روزه می‌گیریم برای اینکه روزه گرفتن برای ما دارای هدفی شناخته شده باشد، خداوند متعال فلسفه آن را به اینصورت در قرآن کریم در

همانگونه که در مقاله گذشته بیان کردیم یکی از ویژگیهای برجسته و چشم گیر اسلام بهم آمیختگی عبادت و سیاست در این آئین مقدس است، و از اینرو عبادت را در قالب سیاست و سیاست را در قالب عبادت عین فرموده است.

اسلام بطور کلی حرکت‌های سیاسی منزل و جدای از عبادت را مفید به حال جامعه نمی‌داند چنانچه از سوی دیگر عبادت بریده از سیاست را نیز به سود آن نمی‌شناسد.

حج پاسخی به فریاد مظلومان

باتوجه به این واقعیت است که حضرت امام مد ظله العالی در پیام سال ۵۸ خویش به زائران و حجاج محترم بیت الله الحرام می‌فرماید:

«امروز قبله اول مسلمین به دست اسرائیل این غده سرطانی خاورمیانه افتاده است. امروز برادران فلسطینی و لبنانی عزیز ما را با تمام قدرت می‌کوبد و به خاک و خون می‌کشد.

امروز اسرائیل با تمام وسائل شیطانی تفرقه افکنی می‌کند.

بر هر مسلمانی لازم است که خود را علیه اسرائیل مجهز کند.

امروز آفریقای مسلمان صدای فریاد مظلومانه خود را هر چه بیشتر بلند می‌کند.

فلسفه حج باید جوابگوی این فریاد های مظلومانه باشد».

گویی که ایشان از مجموعه احکام و مقررات، سنتها و شعائر اسلامی چنین فهمیده‌اند که پروردگار عالم برای پاسخگویی به فریاد مظلومانه ملت‌های تحت ستم اسلامی، مرکز و محلی را برای گردهم آیی و اجتماع آنان قراردادده است، تا همه ساله از سرتاسر سرزمینهای اسلامی در آنجا اجتماع نموده و درکنار مراسم عبادی، به این مسأله مهم سیاسی بپردازند و همچنین بعنوان اسوه و الگویی برای تمام سیاستمداران اسلامی تلقی شود تا بواسطه پرداختن به مسائل سیاسی از روح عبادت، بریده و منززل نگردند.

طواف و گردش به دورخانه خدا نشان دهنده این جهت گیری اسلامی است که هر فرد و یا جامعه اسلامی به غیر خدا گرد دیگری نگردد یعنی تنها خواست خداوند را محور همه حرکت‌های فردی

مکه مکرمه را با هماهنگی زائران سراسر جهان به کانون فریاد علیه ستمگران تبدیل کنید که یکی از اسرار حج است.

امام خمینی

سرباز زنند؟ اگر عمل سنگ زدن به جمره را در قالب لفظی ریخته و تبدیل به لفظ و شعار بنمائیم، همان «مرگ بر آمریکا»، «مرگ بر شوروی» و «مرگ بر اسرائیل» خواهد شد.

مسلمانی که کشور و ملت و مقدسات دینی و مذهبی اش از سوی یک یا چند شیطان انسی مورد تهاجم قرار گرفته است، باید در آن اجتماع سرتاسری مسلمین، فریاد مظلومانه اش را با تمام نیرو، بگوش دیگر برادران مسلمانان برساند و آنها را از ظلم و ستمی که بر مسلمانان هم کیشش، در منطقه ای از جهان پهناور اسلامی، میرود آگاه و باخبر سازد و بدین ترتیب هم خود به رمی آن شیاطین انسی پردازد و هم دیگران را به این کار فراخواند.

نمایش قدرت جهانی اسلام

امام در بخشی از پیام سال ۵۸ همچنان روی جنبه سیاسی این عبادت اجتماعی تکیه و تأکید نموده و می فرماید:

«شما ای زائران بزرگواریت الله الحرام... از این قدرت های نهی از ایمان نهراسید و با اتکال به خدای بزرگ در این موافق عظیمه پیمان اتحاد و اتفاق در مقابل جنود شرک و شیطنت بندید و از تفرق و تنازع بپرهیزید». حج در واقع محلی برای به نمایش گذاشتن قدرت جهانی مسلمین است که بواسطه مرزهای سیاسی و قراردادی بین آنان فاصله و جدایی افتاده و تنها در این اجتماع بزرگ است که هم خود می توانند به قدرت عظیم اسلامی خویش آگاه شده و در نتیجه در برابر استعمارگران، با وجود چنین نیروئی، هیچگونه ترس و هراس بدل راه ندهند و هم بابه نمایش گذاردن جمعیت و قدرت خویش، قدرتهائی را که آنان را به حساب نمی آورند، بوحشت اندازند.

امام در این قسمت از پیام خویش مسلمانان را به این تأثیر مهم حج توجه می دهند و در واقع از آنان می خواهند که این اجتماع عظیم را بگونه ای سازمان دهند که بمثابة نمایش قدرت جهان اسلام در برابر قدرتهای بزرگ جهانی باشد و بصورتی از آن بهره برداری بعمل آید که در عمل نیز بقدرتی بزرگ در مقابل همه قدرتهای کوچک و بزرگ تبدیل گردد بطوری که پس از جدا شدن مسلمین از یکدیگر و بازگشت به شهر و دیارشان، همچنان در سایه وحدت

سوره بقره آیه ۱۸۳ بیان فرموده است: «یا ایها الذین آمنوا کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم لعلکم تتقون» ای کسانی که ایمان آورده اید نوشته شده بر شما روزه همانگونه که نوشته شده بر آنانکه پیش از شما بوده اند. باشد که باتقوی و پرهیزکار شوید.

و نیز برای اینکه نماز خواندن ما باشناخت و آگاهی باشد فلسفه نماز را هم در سوره عنکبوت آیه ۴۵ برای ما بیان می فرماید: «ان الصلوة نهی عن الفحشاء والمنکر» خواندن نماز انسان را از کارهای زشت و نا پسندیده بازمی دارد، و در مورد دیگر عبادتها نیز، هر کدام فلسفه و دلیل خاص خود را دارد و هر یک از اثر و پشتوانه معنوی برخوردار است.

رمی جمرات هم، فلسفه و دلیلی دارد که اگر آن فلسفه و دلیلش را به حساب نیاورده و در نظر نگیریم، عملی بی معنا و کاری بی محتوا خواهد بود. حتی وقوف در عرفات که مسلمانان بایست از یک ساعت معین تا ساعت معین دیگر در صحرای عرفات بمانند، اگر از پشتوانه معنوی و ارزش در خور فهمی برخوردار نباشد، هیچ دلیل و انگیزه ای برای انجام آن باقی نخواهد ماند.

امام در رابطه با هر یک از عبادات این برداشت را دارند، بنابراین رمی عقبات که به فرموده ایشان، رجم شیاطین انس و جن است، چگونه می توان آن را انجام داد ولی از جهت و فلسفه و محتوای آن غافل بود و آمریکا، آن شیطان بزرگ را رجم نکرد؟! و چگونه می توانیم در ایام حج در این کنگره بزرگ و گزد هم آبی عظیم مسلمانان سراسر جهان، به فکر این نباشیم که درباره چگونگی رجم آمریکا و اسرائیل و تمام آنهائی که به گونه ای با مسلمانان از در شیطنت و دشمنی وارد شده اند، تبادل نظر نموده و یک تشکل و هم آهنگی بین خودمان بوجود آوریم، و یا حتی از رجم لفظی هم خودداری ورزیم؟!!

البته ممکن است برای بعضی از مسلمانان که در برخی از سرزمینهای اسلامی بسر می برند این مسأله قابل پذیرش و درک نباشد، اما مسلمین لبنان و فلسطین که زیر چکمه های اسرائیل به جان آمده اند، یا مسلمانان افغانستان که کشور اسلامیشان به اشغال شوروی در آمده است، چگونه می توانند که به مکه بیایند و رمی جمرات کنند، اما از شعار «مرگ بر اسرائیل» و «مرگ بر شوروی»

ای مسلمانان و ای مستضعفان عالم! دست به دست هم دهید و به خدای بزرگ رو آورید و به اسلام پناهنده شوید و علیه مستکبران و متجاوزان به حقوق ملت‌ها برخاش کنید.

امام خمینی

امکان عظیمی که خداوند ایجاد کرده است بهره نگیریم و این فرصت مناسب را براحتی از دست دهیم، و بگذاریم وقتی که مسلمانان به شهر و کشور خویش بازگشتند، در آنجا به اظهار نظر در امور سیاسی بپردازند؟! اگر کسی چنین نظریه‌ای داشته باشد، در حقیقت با انسان بسیار جاهل و دور از مسائل و مشکلات جهانی اسلامی است و یا خود از عوامل استکبار و توطئه استعمار به شمار می‌رود که با این حرف می‌خواهد جلو بهره‌مند شدن مسلمین را از این امکان عظیم بالقوه بگیرد.

اجتماع در پناه خانه خدا

امام در پیام سال ۵۹ به سران کشورهای اسلامی می‌فرماید: «دولت‌های اسلامی با هم دشمن شده‌اند، این مشکلی است که در روز عید و در روز عرفه در پناه خانه خدا، باید حل بشود، سران قوم در مکه معظمه مجتمع بشوند و امر خدای تبارک و تعالی را اطاعت کنند و در آنجا اجتماع کنند و مشکلات خودشان را باهم در میان بگذارند و بر آنها غلبه کنند، اگر یک چنین امری واقع بشود احدی از قدرتها نمی‌تواند با شما مقابله کند».

تاریخ نشان می‌دهد که هر وقت دشمنان اسلام در تفرقه مسلمانان توفیق حاصل کرده‌اند، بر آنان پیروز شده‌اند و این مسأله‌ای بسیار طبیعی است که وقتی در جبهه‌ای تفرقه بیفتد گرچه آن جبهه مسلمان هم باشد در مقابل جبهه متحد کفر محکوم به شکست است. بنابراین چه جایی مناسب‌تر از این اجتماع بزرگ که سران دولت‌های اسلامی در صورتی که مانند دولت جمهوری اسلامی متکی به آراء مردم و ایمان بخدا باشند در آنجا جمع شده و با استمداد از خداوند و از معنویات آن مکان مقدس، بطور متحد دسته جمعی به طرح و حل مسائل و مشکلات خویش بپردازند و سپس تصمیمی واحد گرفته و بر مبنای آن عمل نمایند.

امام در این بخش از پیام که روی سخنش با سران دولت‌های حاکم بر کشورهای اسلامی است، در حقیقت با این سخن که: «سران قوم در مکه معظمه مجتمع بشوند... و مشکلات خودشان را باهم در میان بگذارند و بر آنها غلبه کنند»؛ از سران این دولت‌ها می‌خواهند که بجای تکیه بر قدرتها و ابرقدرتها، بخدای متعال و به مردم خویش

و همبستگی و احساس مشترک اسلامی این قدرت، پایدار و محفوظ بماند، ولی اگر این متفرق شدن به تفرقه فکری نیز بیانجامد، نه تنها قدرتهای بزرگ بلکه قدرتهای کوچک هم می‌توانند آنها را سرکوب نمایند، همچنانکه امروز مسلمین در چنین وضعیتی بسر می‌برند: شوروی براحتی افغانستان را مورد تجاوز خویش قرار داده و لبنان و فلسطین اشغالی، صحنه تاخت و تاز اسرائیل واقع شده و بر سایر کشورهای اسلامی یک نفر دست نشاندۀ از جانب ابرقدرتها حکومت می‌کند.

آری! امروز مسلمانان هر کشوری جدای از مسلمانان کشور دیگرند، و مرزهایی را که بین آنان به شکل قانونی قرار داده‌اند، حق هرگونه اظهار نظری را از سوی آنان در مورد برادران مسلمان کشور دیگر سلب نموده و در عرف بین الملل بعنوان دخالت در امور داخلی سایر کشورها جرم بحساب می‌آید و در نتیجه این تفرقه وجدانی، نه تنها مسلمانان از قدرتهای بزرگ بلکه از قدرتهای کوچک محلی هم وحشت دارند و از اینرو در چنگال آنان گرفتارند، در صورتی که اگر مجتمع شده و به قدرت واحدی تبدیل گردند، که منظور اصلی امام در این پیام است، در آنصورت از این قدرتهای تهی از ایمان هرگز وحشتی بدل راه نخواهند داد.

نمایش قدرت

امروز هیچ قدرتی در دنیا وجود ندارد که بتواند در برابر پیش از یک میلیارد مسلمانی که در تمام نقاط دنیا حضور دارند، مقاومت و ایستادگی نماید، گرچه در بعضی کشورها مانند آمریکا و کشورهای اروپائی، تعداد مسلمین نسبت به جمعیت غیر مسلمان آن کمتر است، ولی همین تعداد اندک اگر به جمعیتی فعال تبدیل شوند، برای آنها ایجاد خطر خواهند نمود. ولی اکنون از اینکه مسلمین، پراکنده و معمولاً حرکت و فعالیت چندانی ندارند. لذا نمی‌توانیم درست درک نمائیم که چه قدرت بالقوه و عظیمی را تشکیل می‌دهند ولی هنگامی که تنها بخشی کوچک از این جمعیت انبوه را در کنار بیت‌الله الحرام، باهم می‌بینیم و این نمایش قدرت را در آنجا مشاهده می‌نمائیم، تا حدودی به این قدرت عظیم اسلامی، خواهیم برد. آیا هیچ مسلمان عاقل و منصفی هست که بگوید ما از این

مناسبت‌ترین جایی که در آن شعار مرگ بر آمریکا و مرگ بر اسرائیل به جهانیان اعلام شود مراسم حج است.

آیه الله العظمی منتظری

اتکاء نموده و از این تفرقه وجدانی که ولیده سیاست های شوم استعماری است بپرهیزند، و خود بجای قدرتهای بیگانه، برای کشور و ملت خویش تصمیم بگیرند.

ما نمی خواهیم بگونه‌ای که باید تمام کشورهای اسلامی به کشوری واحد تبدیل گردد، و دولت‌هایشان از میان بروند، بلکه منظور ما این است که باحفظ استقلال به ایجاد اتحادیه‌ای میان خویش اقدام نمایند. در این صورت کلّ جهان اسلام در پناه عبادت حج به قدرتی منسجم تبدیل خواهد شد و خواهد توانست در برابر دنیای کفر ایستادگی نماید.

امام و سیاست خارجی اسلام

گرچه امام در مجموعه پیامها و سخنرانیهایشان که از سال ۴۹ در اختیار ما قرار دارد روی بُعد سیاسی حج تأکیدات فراوانی داشته‌اند ولی در این میان مهمترین موضعگیری سیاسی ایشان، در رابطه با مسائل جهان اسلام بوده است، و امام اساسی‌ترین موضوع سیاست خارجی اسلام را در این پیامها و سخنرانیها مطرح کرده‌اند. چه اینکه حج کنگره‌ای است مربوط به کلّ جهان اسلام و طلبی است که یک رهبر جهان اسلام وقتی با مسلمانان شرکت کننده در این کنگره سخن می‌گوید، در حقیقت کلّ جهان اسلام را مخاطب خویش قرار می‌دهد، و جای بسی تعجب است که باز هم بعضی می‌گویند: حج جای طرح مسائل سیاسی نیست و یا حج یک عبادت سیاسی نیست!! البته آن سیاستی که از نظر آنها در حج محکوم است، محکوم ساختن اسکتیوار جهانی یعنی همان شیاطین اسرائیل است که امام بر روی آن پافشاری می‌نمایند.

اینها طرفدار سیاستی هستند که از قدرتهای استعماری حمایت نماید. مثلاً دولت عربستان عملاً از اسرائیل و آمریکا حمایت می‌کند و از اینرو می‌بینیم در ایام حج نیروهای نظامی خویش را برای کنترل و سرکوبی مخالفین آمریکا و استعمار در همه جا پراکنده و بسیج می‌نماید.

دولت عربستان بجای اینکه تمام محیط مکه معظمه و مدینه منوره را به محیطی مناسب برای رشد و نمایش فرهنگ و اقتصاد اسلامی تبدیل سازد، این دو شهر مقدس را بازار پر رونقی برای کالاهای پر

زرق و برق بیگانه قرارداد است.

مایک وقت با محاسبه‌ای سطحی و باصطلاح سرانگشتی به این نتیجه رسیدیم: اجناسی که باریال سعودی تهیه و از این کشور به کشورهای اسلامی سراریز می‌گردد، رقم سرسام آوری را تشکیل می‌دهد ولی بااینهمه اثرات روانی آن بر روی افکار مسلمین به مراتب بیشتر از سایر تأثیرات آن است و بنا کمال تأسف جایی که بایست عزت و عظمت مسلمین در آنجا در معرض نمایش و دید مردم قرار داده شود، به محلی برای ارائه قدرت فرهنگی و اقتصادی غرب تبدیل گردیده است. و در نتیجه مسلمانی که در آن اجتماع عظیم شرکت جسته با روحیه‌ای آلوده از احساس عقب ماندگی مسلمین و در مقابل پیشرفت دنیای غرب بوطن خویش بازمی‌گردد، و برای او این باور بوجود آمده و یا تقویت می‌گردد که جهان اسلام محتاج و نیازمند دنیای غرب است، گرچه در داخل کشورهای اسلامی هم، همین کالاها، کم و بیش به فروش و مصرف می‌رسد؛ اعتقاد من این است که دولت عربستان با این سیاست، خود حج را سیاسی نموده و در جهت تأمین و تبلیغ منافع فرهنگ و اقتصاد غرب قرار داده است. بنابراین آیامی توان باور کرد که این وضع اتفاقی بوجود آمده باشد؟! دولت عربستان تمام امکانات خود را صرف این می‌نماید تا بازارهای مکه و مدینه را از کالاهای خارجی پر کند و عملاً به مسلمین بفهماند که شما مردمی عقب افتاده و نیازمند بدیگرانید. آیا با این وضع می‌توان گفت که حج صرفاً عبادی است. و نباید مسائل سیاسی در آنجا مطرح شود؟

اگر در عربستان دولتی وجود داشت که در این ایام همین پیامهای امام را حتی بدون انتساب آن به امام، از طریق رادیو و تلویزیون و نشریات و جزوه هاپخش و بگوش مسلمین جهان - که در آنجا شرکت می‌نمایند - می‌رساند آن اجتماع میلیونی به اجتماعی علیه استکبار جهانی تبدیل می‌شد و دشمن مجبور به عقب نشینی می‌گشت، ولی متأسفانه در آنجا جوی بوجود می‌آمده که حتی مسلمانها به مسائلی هم که در کشور خود شان می‌گذرد فکر نمی‌کنند، تاچه رسد به مسائل دیگر برادران اسلامی. زیرا دولت عربستان بجای اینکه وضعی بوجود بیاورد که همه براحتی و سهولت

بقیه در صفحه ۶۶

امانتداران قلم و آشنایان با مسئولیت قلم، خوب می دانید که در همه انقلابها از انقلاب کبیر فرانسه و انقلاب سوسیالیستی شوروی و مشروطیت ایران، و انقلاب کوبا... تا انقلاب اسلامی ایران، نقش قلم از هر نقشی قاطع تر و مؤثرتر بوده است. نقش قلم امام امت بوده که این انقلاب معنوی عظیم را در جهان پدید آورد، نقش قلم سید جمال الدین و یارانش بوده که بیداری چشمگیری به جهان اسلام بخشید، و امروز بحمد الله فخر عظیمی از فنیان امت یعنی برنادلان از پیرو جوان، مردان و زنان، بیدار شده و تجدید میثاق اتحاد و اعتصام به حیل الله تعالی را وجهه همت قرار داده اند که زندانهای عربستان سعودی و مصر و عراقی و اردن و فیلیپین... شاهد پاکبازی و بی باکی آنان در راه خداوند متعال است، و خدا را شکر که طائفه عظیمی از فقهاء امت و خطباء و صاحبان قلم کشورهای مختلف اسلامی نداء قرآن را لبیک فرموده اند و با امام امت مدظلّه و فقیه عزیز جلیل القدر آیه الله منتظری و خطباء و نویسندگان این کشور انقلابی هم آهنگ شده اند و تار و پود وحدت بین مسلمانان را فراهم می آورند، افشار اقتند که لباب اسلام را حفظ می کنند نه امثال جلالة الملك و دلقک حسین اردنی و حسن و حسنی، اینها و امثال اینها مصیبتی عظیم برای اسلامند: «اتهم كانوا قوم سوء فاسقین».

ادامه دارد

مشکلات مسلمین بی تفاوت باشیم، از آنچه مایه اختلاف و تفرقه است نپرهیزیم، در جماعت مسلمانان شرکت نکنیم، برای خرید و فروش کالاهای دشمنان سرو پا بشکنیم و خلاصه رفتارمان دور از اسلام باشد، هم دل امامان را به درد آورده ایم و هم غضب خدای را -والعیاذ بالله- برای خود خریده ایم و در نتیجه مردم را از انقلاب و تشیع دور ساخته ایم و این گناهی است نابخشودنی.

آری! ما اگر با اخلاق پسندیده و رفتار اسلامی خود، یا مسلمین برخورد کنیم، نظر آنها را نه تنها بخود مان که به امامان و رهبرانمان جلب می کنیم و این همان دعوت صامتانه ای است که مورد نظر امام صادق علیه السلام است. ولی اگر خدای نخواستہ بوظایف و اصالت ها و تعهد انقلابی خویش توجه نداشته باشیم، مردم نه یک فرد که یک نظام اسلامی را زیر سؤال می برند، چون ما الگو و نمونه ای از این نظام نوپای اسلامی هستیم.

حجاج محترم باید کوشش کنند در کوچه و بازار و مراسم و موافق و حتی در خانه ها برخوردی اسلامی و متین داشته باشند و در مواقعی که نماز بر پا می شود، حتماً در جماعت مسلمین شرکت و هنگام خرید در بازار فراموش نکنند که چشم ها به آنان دوخته شده و مبادا کاری کنند که دل صاحب شریعت را بدرد آورند.

- ۱- مرقع الاخبار - ج ۲ - ص ۹۰
- ۲- فروع کافی - ج ۴ - ص ۴۶۶
- ۳- علل الشرایع - ص ۴۱۵
- ۴- مصباح الشریعه - ص ۱۷-۱۶
- ۵- فروع کافی - ج ۴ - ص ۲۷۲
- ۶- الامام الصادق - ج ۲ - ص ۳۱۹

بتوانند فرائض و مناسک حجشان را برگزار نمایند، با آن امکانات وسیعی که در اختیار دارد، از انجام این تسهیلات سرباز می زند، و در نتیجه انجام هر یک از این فرائض عبادی حج یک مشغله ذهنی برای حاجی به شمار می رود بطوری که به او اجازه فکر کردن بدیگر مسائل را نمی دهد. مثلاً طواف بعد از بازگشت از «منی» یکی از مشکلات حاجی بحساب می آید یا رمی جمرات در آن ازدحام عجیب بطوری که هر کس باید مواظب جان خویش باشد که زیر دست و پا له نشود و وقتی هم از این مراسم فارغ می گردد تهیه سوغات و خرید اوقات فراغت بعدی او را بخود مشغول می سازد و بدین ترتیب در تمام این مذلت یا در دلهره و اضطراب انجام درست مناسک و اعمال حج بسر می برد و یا در حال تهیه اجناسی است که در کشورش با آن قیمت نمی تواند بدست بیاورد و دیگر فرصتی برای اندیشیدن و تفکر درباره مسائل و مشکلات دیگر مسلمانان هم کیش پیدا نمی نماید، و من فکر نمی کنم این وضع اتفاقی و عادی باشد، بلکه برنامه ای است که دولت عربستان حساب شده آن را طرح و اجرایی نماید.

بیمارستانهای جده و مکه حدود یک هفته بتأخیر افتاد اما خوشبختانه در این حادثه مرگ و میری نداشتیم.

مطالبی که قبلاً درباره فرود گاه جده گفته شد، هم چنان می بایست رعایت گردد. از سوی دیگر بعلمت حسگی سفر و مشقت اعمال، امکان دارد صبر و حوصله حجاج همانند روز ورود به جده نباشد لذا لازم است که ضمن حفظ خونسردی کامل، در این روزهای آخر تحمل و شکیبایی خود را از دست ندهید، و با رعایت نظم و نظافت در محیط فرود گاه، کماکان بهداشت خود را تأمین نمایید. چرا که عزیزان چشم برای شما در وطن، وقتی شما را با سلامتی در آغوش می گیرند، خوشحالیشان چند برابر میشود.

به دعا از خدای کعبه می خواهیم که همه زائران عزیز ایرانی، صحیح و سالم و با نشاط، به خانه های خود باز گردند، و همچون گذشته، حضور دائمی خود را در صحنه های انقلاب تداوم بخشند. انشاء الله...

حجستان مقبول، سعیتان مشکور، امامتان سلامت، مکتبستان پیروز، و دشمنانان نابود باد.

- ۱- رمز الصحه
- ۲- فصول المهمه
- ۳- رمز الصحه
- ۴-۵-۶- فصول المهمه تألیف مرحوم شیخ حر عاملی